

РАДОСЛАВ ГАЋИНОВИЋ
Институт за политичке студије
Београд

УДК 427.5(497.113)“1939-1945“
Монографска студија
Примљен: 15.09.2017
Одобрен: 30.10.2017
Страна: 163-170

ЗЛОЧИНИ ПОЧИЊЕНИ НАД СРБИМА НА МАЂАРСКОМ ОКУПАЦИОНОМ ПОДРУЧЈУ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

*Људи који мрзе, то су најпре
глупаци, а затим кукавице,
али никада хероји.*
Јован Дучић

Сажетак: Овај рад је покушај аутора да подсети научну јавност на насиље које су спроводиле мађарске окупационе трупе над Србима током Другог светског рата. Дакле, рад је намењен неким за подсећање а неким за едукацију. Према мишљењу мађарске владе, како је то забележено у записнику са ванредне седнице од 10. априла 1941, отцепљење Хрватске за Мађарску може бити веома значајно, тј. може да послужи као полазна основа њених освајачко-агресивних намера, будући да Југославија од тог тренутка више не постоји, што значи да би Мађарска тиме стекла слободу акције. Команда Друге мађарске армије издала је наређење 21. априла 1941. да се у оквиру сваке команде корпуса одаберу 3 до 4 одговарајућа места за концентрационе логоре, капацитета две до четири хиљаде лица, „приближно 10.000 интернираца на територији савске бригаде”. У њима ће се, сходно наређењу интернирати „лица опасна по јавни ред и јавну безбедност”, као и Јевреји и сви Срби насељени после 31. октобра 1918. Логори су формирани у Бечеју, Тополи, Сомбору и низу других места у Војводини, али су Срби упућивани и у логоре на територији Мађарске: у Вацу, Мариа, Ностра, Коморану, Шарвару. Већину Срба које нису стрељале мађарске окупационе власти чекала је тешка судбина у већ формираним концентрационим логорима.

Кључне речи: Насиље, Срби, логори, окупација, мађарске трупе

Понашање мађарских окупационих трупа на окупираним подручјима Југославије није се у суштини разликовало од понашања осталих окупатора, јер су примењиване исте бруталне методе према цивилном становништву. Међутим, политика мађарске владе бележила је од почетка амбивалентан карактер. За разлику од Немачке, Бугарске или Албаније, мађарска влада тражила је правно покриће за своје потезе. Тадашњи министар одбране Мађарске

Карољ Барта (*Karoly Bartha*) саопштио је Хитлеру 3. априла 1941. да Мађарска може да уђе у рат против Југославије ако наступи *casus belli*, будући да је са том земљом везује Уговор о вечном пријатељству.¹ Према мишљењу мађарске владе, како је то забележено у записнику са ванредне седнице од 10. априла 1941, отцепљење Хрватске може да послужи као полазна основа, будући да Југославија од тог тренутка више не постоји, што значи да би Мађарска тиме стекла слободу акције. Олако се прешло преко чињенице да сецесија представља противправни чин, и да је окупација привремено фактичко, а не правно стање. Значајно је истаћи да су поводом сецесије Хрватске 1991. земље Европске заједнице и САД заузеле идентичан став, као и нацистичке 1941.²

У прогласу издатом поводом инвазије мађарских трупа на Југославију, регент Миклош Хорти (*Vitéz Nagybányai Miklós*) прихватио је тај став, али пошао је и корак даље. Назвао је војне мере Мађарске одбрамбеним, предузетим „тек када је њена територија била изложена непрекидним ваздушним нападима и када су извршени покушаји преласка наших граница”.³ Будући да је Југославија престала да постоји проглашењем Независне Државе Хрватске, наставио је Хорти, „то нас је обавезало да судбину и ситуацију мађарских територија, које су нам одузете 1918, и које у великој мери настављају Мађари, поново узмемо у своје руке. То је наша света национална дужност, коју неизоставно морамо испунити.”⁴ И Хорти је том приликом затворио очи пред елементарним правилом међународног права, по коме окупација представља само чињенично, а не правно стање, па се у том времену не могу вршити територијалне промене. Мађарска је прогласила Бачку и Барању својим „јужним покрајинама”, које су Законом о анексији, усвојеним у мађарском парламенту 16. децембра 1941, присаједињене Мађарској.⁵

Упутство за понашање Мађарским војницима на окупираној српској територији

У војној заповести, Хорти је ставио у задатак својим војницима „да заштите од анархије Мађаре који живе у јужним крајевима”, наглашавајући истовремено да „акција мојих војника није уперена против српског народа, јер ми са њим немамо никаквих спорова, а и убудуће желимо са њима да живимо у миру.”⁶ Међутим, догађаји су пошли у супротном правцу. У позадини званично прокламоване политике Мађарске оформљена је једна друга, резервна политика, Марта 1941, дакле у време важења Уговора о вечном пријатељству између

¹ ZNOR, Т. XV, књ. 1, стр. 33.

² Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 191,

³ Радослав Гаџиновић, *Насиље над Србима у XX веку(узроци и последице)*, књига Друга, ЕВРО БООК, Београд, 2017, стр. 38,

⁴ ZNOR, Т. XV, књ. 1, стр. 35.

⁵ Радослав Гаџиновић, *Насиље над Србима у XX веку(узроци и последице)*, књига Друга, ЕВРО БООК, Београд, 2017, стр. 39.

⁶ ZNOR, Т. XV, књ. 1, стр. 35.

Југославије и Мађарске, влада ове земље разматрала је, на основу припремљеног елабората, проблем ревизије граница према Југославији, и исељавање оног дела српског становништва из Бачке који је насељен после 1914. Тако „ослобођену” земљу требало би, према овом програму, дати оним мађарским породицама „које својом бројношћу обезбеђују остварење политике снажне преваге мађарског живља у тим крајевима.”⁷ Након окупације Бачке овој политици дат је примат. У напред наведеном документу вешто се избегава термин, „етнички чиста” територија, него једна блажа варијанта – „превага” мађарског живља.⁸

Убрзо је оформљена полиција и жандармерија од припадника мађарске мањине, што је представљало грубо кршење правила ратног права и права о мањинама. И мађарска обавештајна служба имала је снажна упоришта у тој средини. Припадници мађарске оружане силе нису познавали локалне прилике, па су се у целости ослонили на своје сународнике.⁹ У Новом Саду постојао је посебан одбор при Обавештајном одељењу окупационих снага, састављен од истакнутих личности, претежно интелектуалаца припадника мањине, који је снабдевао Одељење подацима и одлучујуће допринео стварању представе о стању у Покрајини. И у другим већим местима постојали су слични одбори, који су састављали спискове „сумњивих”.¹⁰ Елиминација Срба сматрала се пожељном са становишта иредентистичке политике Мађарске и уских шовинистичких интереса мађарске мањине. Генералштаб мађарског домобранства у Наредби од 11. априла 1941. издао је упутство о поступању према цивилном становништву на окупираним територијама Бачке и Барање, указујући на потребу повлачења разлике између староседелаца и досељеника, тј. оних који су у те крајеве дошли после 31. октобра 1918. Ове последње, сходно Наредби, треба просто протерати. На удару масовног терора наша су се сва насеља колоништа: Степановићево, Старо Ђурђево, Ветерник, Кисач, колонија војводе Мишића, Танкосићево итд. Принудно исељавање проширено је и на староседеоце који су обележени као „опасни” елементи по безбедност Мађара, на оне који не желе „да се укључе у постојећи поредак, пропагаторе великосрпских идеја.” Мађарска влада је 28. априла 1941. донела одлуку да територију Мађарске морају напустити Срби који су се у Бачку и Барању доселили после 3. октобра 1918. Приликом протеривања овог дела становништва, на хиљаде је изгубило животе. Према мађарским изворима у прва два месеца, протерано је преко границе 15.000 лица. Тај број је, међутим, према српским изворима далеко већи. Највећи број Срба илегално је прелазио границу, пред стравичним терором окупационе армије.¹¹

⁷ Звонимир Голубовић, *Денационализаторска политика мађарског фашистичког окупатора у Бачкој – присилно исељавање и логорисање – исељавање Бачке Мађарима из других крајева*, Сборник Матице српске за историју, бр. 36/1987, Нови Сад, 1987, стр.91-128.

⁸ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 192.

⁹ Мила Чобански, Звонимир Голубовић, Живан Куманов, *Нови Сад у рату и револуцији 1941-1945*, књ. 1, Институт за изучавање историје Војводине, Нови Сад, 1976, стр. 257.

¹⁰ Исто, стр. 92-93.

¹¹ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 193,

У српске куће по градовима, и на упражњене поседе, насељавани су Мађари из Буковине, али и из НДХ, о чему је водио рачуна Комесаријат мађарске владе за насељавање Мађара из иностранства.¹²

Команда Друге немачке армије захтевала је од Начелника генералштаба Мађарске 14. маја 1941. „тренутну и потпуну обуставу преласка избеглица и протераних Срба на територију окупирану од стране Немаца”, тј. у Србију, пошто се тиме, по схватању војних власти, доводи у опасност сигурност немачких јединица.”¹³ Немачке окупационе власти у Србији пришле су чак враћању таквих лица у Бачку, што је мађарске окупационе власти навели да сва та лица упуте у концентрационе логоре.¹⁴ Захтев мађарских власти да се у Србију пребаци 12.000 добровољаца, који су се већ налазили у логорима за интернирце, немачке војне власти су енергично одбиле 21. октобра, уз образложење да „постоји опасност да би преузимање овако великог броја незадовољних елемената отворило широко поље комунистичкој агитацији.”¹⁵

Злочини мађарских јединица над Србима у окупираним подручјима

Команда Друге мађарске армије издала је наређење 21. априла 1941. да се у оквиру сваке команде корпуса одаберу 3 до 4 одговарајућа места за концентрационе логоре, капацитета две до четири хиљаде лица, „приближно 10.000 интернираца на територији савске бригаде”. У њима ће се, сходно наређењу интернирати „лица опасна по јавни ред и јавну безбедност”, као и Јевреји и сви Срби насељени после 31. октобра 1918.¹⁶ Логори су формирану у Бечеју, Тополи, Сомбору и низу других места у Војводини, али су Срби упућивани и у логоре на територији Мађарске: у Вацу, Мариа, Ностра, Коморану, Шарвару. Након укидања војне управе у Бачкој и Барањи 15. августа 1941, формирање логора прешло је у надлежност цивилних власти састављених од припадника мађарске мањине. Формирани су и „специјални одбори” састављени од мештана, који су одлучивали о томе кога треба интернирати; након састављања спискова „сумњивих”, ове су предавали мађарским жандармеријским или војним снагама, које су вршиле хапшење и спровођења у концентрационе логоре. Многи су интернирани и без спискова, по директном потказивању мештана.¹⁷ Услед глади и нехигијенских услова, у логорима је долазило до масовног умирања. Гробља, као, на пример, оно у Шарвару, и на почетку XXI века су неми сведоци трагичне судбине Срба из Бачке и Барање.¹⁸

¹² AVII, K. 285.r.br. 3/1-1, 306, r. br. 19/2-2

¹³ ZNOR, T. XV, knj. 1. str. 107-108.

¹⁴ ZNOR, dok.br. 43, str. 121.

¹⁵ ZNOR, dok.br.70, str. 189-190.

¹⁶ ZNOR. dok. br. 27, str. 79.

¹⁷ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 194,

¹⁸ Радослав Гаџиновић, *Насиље над Србима у XX веку (узроци и последице)*, књига Друга, ЕВРО БООК, Београд, 2017, стр. 40,

Улазак мађарских трупа у Бачку и Барању био је праћен терором и масовним убиствима Срба. На основу налаза Покрајинске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, само приликом уласка мађарске војске, у прва три до четири дана, убијено је у Бачкој и Барањи 3.500 цивила.¹⁹ Људи, жене и деца извођени су из својих кућа и убијани на лицу места. Мало село Сириг, недалеко од Србобрана, са својих 1.000 становника спаљено је до темеља већ 13. априла 1941. Голоруки народ сакупљен је на једној ледини; око 350 одраслих покошено је митраљеским рафалима, а остатак је одведен у концентрационе логоре.²⁰

Терор над Србима у Бачкој и Барањи достигао је своју кулминацију крајем 1941. и почетком 1942. На основу наредбе Начелника Генералштаба, мађарске војске Ференца Сомбатхељија (*Ferenc Szombathelyi*) јединице уз помоћ добровољачких одреда и жандармерије, састављене такође од припадника мађарске националне мањине, 3. и 4. јануара 1942. блокирале су простор на линији од Чуруга према истоку до Тисе, на југу до Ковиља и од линије Дунава према Тиси. На овој територији отпочела су масовна убиства цивилног становништва, тј. Срба. Убијана су деца, жене, старци у кућама, на улицама, или су у групама одвођени на Тису и ту убијани тупим предметима и бацани под лед, често још живи. „Срби су убијани из пушака, револвера и митраљеза, тестерисани су живи људи а бацана су жива деца под тенкове”.²¹ Новосадска рација, коју су организовали и извели мађарски фашисти Јожефа Грашија (*Joseph Maria Grossi*) трајала је од 21-23. јануара 1942. године у којој је на зверски начин убијено 1300 становника Новог Сада представља кулминацију најцрњег фашистичког насиља на овим просторима. У Мошорину је, на пример, убијено 104 мушкарца, 47 жена и 29 деце испод 16 година. Међу њима осморо је било испод 5 година живова, а седморо од 5 до 10. Када је у овом месту вршена ексхумација зверски ликвидираних грађана, 8. фебруара 1945, стручна комисија је установила да су „све смртоносне озледе нанете жртвама... од ударца секирама, премлаћивањем будацама и тољагама.”²²

¹⁹ *Саопштење о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини 1941-1945*, књ. 1, Покрајинска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, Нови Сад, 1946, стр. 10, 17, 18, 22, 23.

²⁰ То није био усамљен случај. Уследила су убрзо стрељања и вешања мањих група и појединаца, на основу пресуда покретних војних судова. Све то било је срачунато на психолошки ефекат застрашивања. Мађарска команда била је свесна последица ових аката, па је настојала да уништи трагове злочина. Наредбом бр. 11. Начелника мађарског Генералштаба од 6. маја 1941. наређена је „заплена фотографија и негатива о поступцима освета над четницима, на којима се види стрељање или лешеве на земљи. На основу искуства, уколико фотографије овакве природе падну у руке ненадлежних особа, могу бити искоришћене од стране непријатељске пропаганде и држави проузроковати непроцењиве штете и друге губитке. Наређујем да се на целој оперативној територији изврше претреси и пронађу овакве фотографије” (Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 194).

²¹ *Саопштење о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини 1941-1945*, књ. 1, Покрајинска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, Нови Сад, 1946, стр. 106.

²² Исто, стр. 150.

У Чуругу је од 4. до 9. јануара убијено 1.800 људи. На истоветан начин вршена су убиства у Жабљу, а затим је погром проширен на суседна места; Госпођинце, Ђурђево, Тител, Мошорин, Стари Бечеј. О беспошtedном убијању читавих породица речито говори бирократски хладан извештај великог жупана из Сомбора, министру за снабдевање у Будимпешти, у коме се констатује: „У жабаљском и тителском срезу дошло је до чистки, па је услед тога више имања и кућа остало без својих станара... У кућама је, наравно, остала прошлогодишња летина, те маст, сланина и друге месне прерађевине... Војска је тада те куће испразнила, тј. опљачкала. Ради се о дневним количинама од четири до пет вагона.” Само у Жабљу однето је „преко 20 тона прехрамбених производа. То је урађено у Чуругу, и у Госпођинцима.”²³

Такође, мађарске окупационе власти су издале наредбе да, сва она лица српске, босанске и црногорске народности, надаље Јевреји, који пре 31. октобра 1918. године нису имала општинску завичајност на подручју велике Мађарске (без Хрватске), а нису ни потомци оваквих лица, то јест усељеници или колонисти, дужни су напустити подручје државе у року од три дана, почевши од 29-ог овог месеца у 0,00 сати.” Ово је наредба мађарског генерала Ференца Бајора (*Bajer Ferenc*), војног команданта Новог Сада, објављена 25. априла 1941. тачно две седмице пошто је мађарски регент Миклош Хорти (*Vitéz Nagybányai Horthy Miklós*), уз бојни поклич „Напред, на хиљадугодишње границе”, своје хонведе послао у напад на већ тешко рањену Краљевину Југославију. Његов главни циљ била је Бачка, а управо у њој је био насељен највећи број од укупно 19.200 добровољаца из Великог рата који су добили право на колонизацију (још 2.000 колонизовано је на Косово). Друга, много крвавија фаза те голготе почела је управо цитираним Хортијевим покличем. Током заузимања Бачке у априлу 1941. мађарски војници су убили тачно 3.506 Срба.²⁴ Преовлађивали су управо солунски добровољци и њихови потомци, а затим припадници четничких удружења и виђенији Срби, сви потказани од локалних Мађара. За сав ужас тих дана, одговорно је 906 Мађара који су, на различите начине, учествовали у тим злочинима. Кад је наредба генерала Бајора објављена, у Бачкој је, према мађарским изворима, било 48.000 лица на која се односила, махом управо добровољаца и њихових потомака. Њена реализација имала је две фазе: иселјавање из кућа и смештај у сабирне логоре у Бечеју, Бачкој Тополи, Суботици, Сомбору, Апатину, Врбасу, Новом Саду, Бегечу, Оцацима, Тителу, Бачкој Паланци и Кањижи, и протеривање у Србију. За то су одређена два правца, преко Петроварадина и Сремске Митровице, оба преко територије у међувремену проглашене Павелићеве НДХ. Често се дешавало да Мађари несрећне људе и по четири-пет пута пребацују преко Дунава, а усташе враћају назад. У међувремену, мноштво њих је умрло у тешким условима сабирних логора. До 3. јуна 1941. када је немачка војна команда забранила даље уласке у Србију, већ притиснуту стотинама хиљада избеглица из других краје-

²³ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991...*, Књига I, Академија за дипломатију и безбедност и ИГАМ, Београд, 2008, стр. 195,

²⁴ Драго Његован, „*Улазак мађарске војске у Бачку и Барању 1941*”, Прометеј, Нови Сад, 2012, стр.78,

ва разбијене краљевине, из Бачке је протерано око 35.000 добровољаца и њихових потомака. Ма колико то страшно значило, они су, заправо имали среће. Јер, преосталих 13.000 је тек чекао ужас мађарских логора Шарвар, Барч и Нађкањижа.²⁵

Литература:

1. Avramov, S., *Genocid u Jugoslaviji 1941-1945, 1991...*, Knjiga I, Akademija za diplomatiju i bezbednost i IGAM, Beograd, 2008,
2. Golubović, Z., *Denacionalizatorska politika mađarskog fašističkog okupatora u Bačkoj – prisilno iseljavanje i logorisanje – nseljavanje Bačke Mađarima iz drugih krajeva*, Zbornik Matice srpske za istoriju, br. 36/1987, Novi Sad, 1987,
3. Gaćinović, R., *Nasilje nad Srbima u XX veku (utroci i posledice)*, knjiga Druga, EVRO BOOK, Beograd, 2017,
4. Čobanski, M., Golubović, Z., Kumanov, Ž., *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941-1945*, knj.1, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1976,
5. *Saopštenje o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941-1945*, knj. 1, Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, Novi Sad, 1946,
6. Njegovan, D., „*Ulaazak mađarske vojske u Bačku i Baranju 1941*”, Prometej, Novi Sad, 2012,
7. Vukmirović, Đ., *Nevini u Hortijevoj klanici*, NOVOSTI, Beograd, 6. april, 2014.

Документи:

- ZNOR, T. XV, knj. 1, str. 33.
- ZNOR, T. XV, knj. 1, str. 35.
- ZNOR, T. XV, knj. 1, str. 35.
- AVII, K. 285.r.br. 3/1-1, 306, r. br. 19/2-2
- ZNOR, T. XV, knj. 1. str. 107-108.
- ZNOR, dok.br. 43, str. 121.
- ZNOR, dok.br.70, str. 189-190.
- ZNOR.dok. br. 27, str. 79.

CRIMES COMMITTED AGAINST SERBS INTO THE OCCUPIED TERRITORIES BY HUNGARIANS DURING WORLD WAR II

Summary: The entry of Hungarian troops in Bačka and Baranja was accompanied by terror against Serbs and their mass killings. On the basis of findings of the Provincial Commission for the Determination of the Crimes of the Occupiers and Their Supporters during the entry of the Hungarian army in the first three or four days were killed 3,500 civilians in Bačka and Baranja. People, women and children were taken from their homes and killed on the spot. On April 13, 1941, a small village of Sirig near Srbobran with 1.000 inhabitants was burned to the ground. Unarmed people were gathered on one meadow; about 350 adults were killed by machine guns and the rest of them was taken to concentration camps. Terror

²⁵ Ђорђе Вукмировић, *Невини у Хортијевој кланци*, НОВОСТИ, Београд, 6. април, 2014. године

over Serbs in Bačka and Baranja reached its culmination in late 1941 and early 1942. On the basis of the orders of the Chief of General Staff of the Hungarian army Ferenc Szombathely with the help of volunteer detachments and gendarmerie, also composed from the members of the Hungarian national minorities, on January 3 and 4 their army blocked the passage on the line from Čurug towards the East all the way up to Tisa, and in the South up to Kovilj, and also on the scope from Danube to Tisa. Mass killing of Serbian civilian population began in this territory. Children, women and elders were murdered in houses and streets, or they were taken to Tisa and murdered with blunt instruments and thrown under the ice often still alive. They were killed with rifles, revolvers and machine guns, live people were slaughtered and live children were thrown under tanks. The raid in Novi Sad which is organised by the Joseph Maria Grossi's Hungarian fascists lasted from January 21 until January 23, 1942. In that raid 1,300 inhabitants of Novi Sad were killed and this represents culmination of the most serious fascist crimes in this region. For example, 104 men, 47 women and 29 children under the age of 16 were killed in Mošorin. Eight of them were under the age of 5, and seven of them were between 5 and 10 years old. During the exhumation on February 8, 1945, the expert commission found that all deadly injuries were inflicted with axes, picks and clubs. In the period from 4 to 9 January were killed 1,800 people in Čurug. Similarly killings were carried out in Žablje, and then pogrom was extended to other places: Gospodince, Đurđevo, Titel, Mošorin, Stari Bečej. By June 3, 1941, when German military command banned further entry into Serbia, from Bačka were banished more than 35,000 volunteers. And maybe that looks terrible, but in fact they were very lucky. The remaining 13,000 people was faced with the horrors of the Hungarian concentration camps Šarvar, Barč and N